

Ly

lyuggat 1. lyukasztatgat; a gāuri; löchern. A. 1602: Laurentius vegh fassus est . lewelet irt vala Keomies Antal az felesegenek es . irta volt hogy fel keresse(m) en az el teot penzt liwggattam mindeneot az falt, de se heliet se az penzt en nem talaltam [Kv; TJK VI/1. 635]. 1794: látván hogy a kardal hozzámis vagdal szondrámot juggattya s Vágja el botsátottam, tele fővel lévén egyebekre nem ügyelhettem [Déva; Ks 79. XXVI. 10].

B. 1621: Marton Kouacz az mjt mjelt azon Kapuhoz . 64. Eoreog zaru zeget vert attam teolle 47. f. — / 64. Vj vasat liggatot . . / 47 . . O. uasat liggatot es igazgatot . . / 16 [Kv; Szám. 15b/IX. 240].

2. felturkál/ásogat; a scormoni/sápa; umwühlen/graben. 1588: Az temeteo hely feleol zollottanak eo kgmek, lattiak minemeo rendelele(n) liuggattiak a' feoldet, ky miat az a' Nagy hely maid be kezd telny, Biro vramat kerik varosul, eo kgme visellien gondot Rea, egy embert Rendellien . Aky minden syrnek veremnek zep rendel Mutasson helt [Kv; TanJk I/1. 86].

3. (partot) szaggat; a sápa (malul); (Ufer) weg/fortreißen. 1723: a marha legeltető Falu közönséges Berkire hamaréb kivét csak közönséges ár Viz idején is a Küküllő Vize, és azt nagyobb mértékben borította el, iszapollya, lyuggattya s vesztegeti az ár Viz, mióta ez a Malom ide építetett, mint sem annak előtte [Sövényfva KK; MbK 150].

lyuggatás kilyukasztatás/rágicsálás; gāurire; Durchlöchern, Annagen. 1810: A Malomháznak . . már az egerek Juggatása miatt sorvadni kezdett szalma fedele . . . Csere Sasok közé faragott Labas Bükfákbol Csinált Oldala [Rákos Sz; Ks 76 Conscri. 264–5].

lyuggatott 1. (több helyt át)lyukasztatott; gāurit (în mai multe locuri); (an mehreren Stellen) durchlöchert. 1621: Az Aczioknak az kapun hogi dolgoztak az keozepkapun . Nyreo Janos az Taualj safar polgar eo keme adot kez liuggatot vasakat . . fel verette(m) zegetis adot [Kv; Szám. 15b/IX. 239–40].

2. kilyukasztatott/rágicsált; gāurit, ros; durchlöchert, angenagt. 1852: Fenyő deszka pávimentuma^a részint a' régiségtől töredezett, részint pótz egerektől jaggatott . . padlása fenyő deszkákból fenyő gerendákon avult, de jó [Km; KmÜLev. 2. — ^aA malomé].

lyuk 1. gaurá; Loch. 1582: Vagattam egy keomyessel az keofalba lywkakatt az hova az kozoro fakat helyezettet [Kv; Szám. 3/V. 27]. 1595: Az Owari Aztalos Lú-kacz . . foldozta az Tanacz hazban alat az Ajtot, mert az szű egy Darabot meg öt vala, és nagy Lyúka vala [Kv; Szám. 6/XVIIa. 249 if]. Heltai Gáspár sp kezével] | Az aijt sem Akarta(m) volna ilyen tél wdeón be vaghtak volna haro(m) forinterth merth olly liúkath uaghtak vala az aiton hogy az Jobbagyom Goína Antal azon bútt ki [Uszt 10/99]. 1621: Tiztittattuk az Nagy gatz az Jspotali palojarol és az Nagi hidrol, az hidon egy Liukotis fol-

doztattunk meg [Kv; Szám. 15b/VIII. 14]. 1748: azon tyuk az én udvaromon fiakat költvén nem lesz vala szabad azokat hir nélkül titkon, és tsalardul kerte(n) juka(n) ki szedegetni s el vinni [BSz; JHb LXVII/3. 202]. 1760: Az egetbor főző házat eddig kellett volna meg tapasztatni, és Corigaltatni, de minthogy preterealatott, földet kell hozatni és az hol Lukak vadnak, bé kell tsinaltatni [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. 1771: A' már meg mondott Gátnak hibái és jukai, ugi a' nagy silipnek el törött talpa miatt nagj jukak esvén, ugi a' több silipek több dirib darab foltok lévén azoknak sok jukai között ugi el ment a' viz, hogj még annyi sem ment a' kerekekre, a' mennyi egy jo viz ivo kártyán keresztül térne, mely szerént nem volt mod hogy a' kerekék foroghassanak [Ádamos KK; JHb LXVII. 166]. 1805: A Grofne vitetett el Fuszujkát is, azt abbol tudom hogy a mikor el vitték, a zsák Jukán, végig fojt az utzán [Szamosfva K; BLt 12]. 1844: Ezen szobának pavimentuma fenyődeszkából jó vagyon, padolattya régi fenyő deszkákból alakitva nyoltz fenyő gerendákon fekszik, melyből a' régiség miatt sok götsők ki száradtak és azok helyein lyukok vannak [Km; KmÜLev. 2 Pávai János kezével]. — L. még Palotay 21.

Szk: ~at ejt. 1662: (A) sebes lövések a várfokokon, kőfalak szélén némelly helyeken való . lövőlyukas gerendát . . azt középen és ép helyen találván, helyéből a kőfal széliről nem leütné, hanem mintha fúróval általfúrták volna, az álgýugolyóbis nagysága szerint lyukat ejtvén rajta, épen általmenne rajta [SKr 601].

2. rés; crápáturá; Ritze, Spalt. A. 1612/1613: az azzonnakis megh mutattam vala^a az ayto liukarol eo kegme is latta szemeivel [Mocs K; KJ. — ^aA szeretkezési jelenet]. 1633: egi so(m)bat napo(n) menek en az Falabu Janos hazahoz, es az ajton szeörgetek hogi megh nissak, de az ajtot neke(m) ne(m) nitak megh hanem en megh kervlue(n) az hazat tekintek be egi kis liukon az hazba, s akkor lata(m) azt hogi az Falabu Janos leania Katha, az agiba(n) fekszik, es mellette fekszik egi bene Janos neué legeni [Mv; MvLt 290. 136a]. 1710 k.: Az aer másként láthatatlan, de mikor a nap valamely kised lyukon vagy nyíláson bésüt, ha oldalfélt állasz, szemeddel is meglátható apró fényecskemorzsáknak . . szám-talan sokaságából álló nagy test [BÖN. 448]. 1723: edgj marhamat el lopták az nimetek s most bontják aszt gondolám magamb(an) majd bizo(n) oda megjek Talám bé latthatok hozzájuk az ajto hasadikjan vagj edgj Lyukan, de Semmikeppen ne(m) lathadtam bé mind ajtot mind ablakokat bécsínáltak belől köpenjeggel Pokroczal [Kisdevecser SzD; Ks 39. XXIII. 1]. 1820: Székelly Rosi . . . csak az Esketéskor is szinte bajba ejté Kotsis Pétrét, kire azt fogta volt, hogy ő látta volna a' Kert jukán azt, a' ki az Bárónénak az Ürfít Csinalta [Várfva TA; JHb 48 Imreh Miklós (19) vall.].

B. 1570: Tapazto Esthwan vallya Az Molnar azt Monta neky hogy . . senkynek Nem eorlené az nap Az aythot azonnal be zegeztek vtanna, es chak keten Marattanak az Malomba, Ew penigh Megien az Kys

aytora Es kezd Nezny otth Egy lykon hogi lathna myt chelekeznek oda be ketten [Kv; TJK III/2. 104–5].

3. kijáró nyílás (falon, kerítésen), deschizătură (în zid, în gard); Durchgangsöffnung (in der Mauer, im Gartenzaun). 1591: Magyar viza kys Aytto Melet vagttag egy Lyukatt az waros keo folan ... Az Lakattosok Chinalttok 2 Rosteltt Reaja atta(m) f 2 [Kv; Szám. 5/1. 113]. 1637: mondam neki hogi Istua(n) Uram ezt az liukat be czenallia kgd it mert en nem szeretem, s monda az felesége hogi be vagjo(n) az Czenalua, s az Ura czak rea merezte az szemet, az felesegere, s en monda(m) hogi be vagio(n) czenalua(n) mert most vonad be teövissel, de az lator altal mene rajta [Mv; MvLt 291. 112b].

Szk: ~at nyit. 1592: hogi be hajtak egy lyukat nytanak az kosaron es oda alla a Zaz Jakab fia peter benedek Janos es Zaz Leorinch rea hajta vgi utek meg ketteot az belet kivetek^a [HSzj kosár al. — ^aAz ellopott és leölt disznónak] * ~at tart be/ki. 1666/1793: Mivel sokaknak Telekjek kaszálo kertjek, Csűr kertjek a Falu határára függ bé, nimeljek kaput, nimeljek rést, nimeljek pedig jukakat szoktak bé tartani, azért az iljén heljeket ... meg cirtaltasson a Biro [A. csernáton Hsz; HSzjP]. 1762: Udvaráról lyukat tartot ki a Határba a Malaczainak [Peselnék Hsz; i.h.].

4. feljáró ~ padlásra járó nyílás; deschizătură prin care se urcă în pod; Aufgangsöffnung (zum Dachboden). 1648: ez nyari haznak 6 ablaka, mindeniknek tolyo tablaja fenyőő deszkabol valo padlassan egy fel jaro liuk [Proumbák F; UF I, 879].

5. vízkivezető nyílás; orificiu de evacuare a apei; Wasserablaßöffnung, Ablaufschleuse. 1586: veottek ezekben eo kgmek Minemeo rut Izoniw mely Sar reked megh az keo fal mellet, Az keozep kapu, es Magyar viza kys Ayto keozetot Felette ighen kerik Biro vramat hogy chinaltasson Rostelios Liukat eo kgme, Es mindenkepen az Viz foliast es Allast zorittassa teoltes-selis az liukra [Kv; TanJk I/I. 37]. 1839: Azon balparti láb mellé a mederben 8 1/2 ölni hoszu jászoly gátot fonatván ... a fonadékon által az Canalis folyására lyukat hagyván [Dés; DLt 717].

6. vízerelő árok; canal de abatere a apei; Wasserablenkungsgraben. 1662: Ezalatt, hogy jól tudnák, az árok vizét elvenni hol kellene, mihelyt alája szállanának, az Aranyas-bástya szegeletire a Körösalytól fogva, a par-ton által ottan árkot, lyukat az árok vizére beásni haj-tani kezdetek vala, úgy, hogy azt mintegy három hetek alatt az árokra rá is lyukasztanák, mellyen két-három nap és éjszakákon az ároknak majd két singnyi magas-ságú vize elszálla a Körösre | mind a két bástyák alatt való lyukakra az bástyák töltési váltig ásatnának, de hogy a föld televény volna, újobban-újobban beszaka-dozván, nagy sok munkát ad vala, azonban a kőfalak a kívül vájott lyukakra rájuk nem lyukasztathattak vala [SKr 599, 606].

7. földalatti üreg; cavitare subterană; unterirdische Höhlung/Grube. 1662: mindkét bástya alá cuniculusok, hordóporoknak való lyukak kezdenének ásatni [SKr 599]. 1710 k.: mind a pincéből, mind a gabonás házból alája kell ásni egy jó tágas lyukat igen jó mélyen, és úgy kell a lábakat egyenesen a pogonok alá csinálni, minél erősebben lehet [BÖn. 503]. 1762: Minekutánna a meg-irt helyről a pénz kiásattatott observálté a Tanu a megásott gödör szélyin oldalán vagy fenekín oly jeleket,

hogy onnan valami edény vétegett volna ki? nem különben az gödör körül valami furunyomot és lyukakat? [Dob.; Ks 4. VII/12 vk].

8. sziklaüreg, barlang; grotă, vāgāunā; Höhle. 1662: annyi sok kegyetlenkedő ... ellenségtől minden hegyek, völgyek, erdők, kösziklák elborítottván, azok között való lyukak, barlangok, menedék-, búvó-, rejtezőhelyek, mint valami fityésző vizsláktól, mindenütt felbujtatná-nak, kerestetnének, és azokban rejeztett szegény község ... csoportonként hajtatnék ... a siralmas rabságra! [SKr 437]. 1734: Mikor a Tatar(o)k az Várfalvi Marha-kat el hajtották volt, s az Törzcsváránális mikor harcz volt, azon futásokon bizonyason tudom hogi Philep Menyhárt Ur(am) az Várfalvi Székellyvár oldalán valo Lyukban futat, Vargyas Györgyis ott volt [Várfva TA; EHA]. 1781: A Rákosi Lyuk tetején lévő egy nyilnyi erdő [Asz; Borb. I].

9. kövek közötti hasadék; crăpătură între pietre; Spalte zwischen den Steinen. 1841: a bírói meg győződésig bizonyosra mutato tiszta környülmény az hogy a tsikom lába általak futamtatásból, és nem mint ők^a nyekegték, — a kövek közötti jukba^b | szört, vagy vérességet a juk körül a köveken, minden szorgos ügyeletünk mellett se láthattunk, észre nem vehettünk [Dés; DLt 1541. — ^aA vallók. ^bTollban maradt: tört el].

10. lék; copcă (în gheață); Einlaß, Wake. 1721: az to az őszön igen tele liven vgy fagyot el az vize az malomra ki fojvan az jegnek az szilei fen maradot nagy Űregi alat meg halotam hog jártanak az halak együt jukat vagatok be nyúltam egy Csuka akada az kezemben és ily eleb jukakat vagatvan ugy fogatam azon jukakat szalmaval jól be Csináltatam [TK1 Mihály Deak Teleki Pálhoz].

11. lörés; crenel; Schießscharte. 1662: Kiknek pat-tantyúsi olly mesterségesen lőnek vala, hogy a kasamáták lyukain, bástyákon lévő lövőablakokon belövöldöz-ni semminek tartanak [SKr 598].

12. ágyú/puskacső nyílása; gaura jevii; Mündung/Öffnung der Kanone/des Gewehrs. 1653: Rosnyó alatt a sánczra kiütötték vala a brassaiak s az ágyuk lyukait bé-verték vala [ETA I, 110 NSz]. 1681: Vagyon itt: öt fon-tos vas golyobis Nro 2 Golyobis tarto Apro Lada Nro 7. Agyu lyuka be szegezesere valo aczél szegh Nro 70 | Nebojsza Bástya .. pattantyusi mesterseghez valo eszközök itt ninczenek (: vgi mint Görbe Cirkalom, agyu vagi Taraczk lyukahoz valo Linea etc :) [Vh; VhU 515, 557]. XVIII. sz. v.: az jáger hozta az maga flintáját az mellynek egy kis rugo szeget csináltam és jukában sroftot és nagy rugojatis ezzettem [Kv; BK. Gyarmati Sámuel lakatos kezével].

Szk: ~ tisztító vas. 1753: por gyujto és lyuk tisztito vékony vasak nro 2 [Záh AF; Told. 18].

13. ablakocská; feresstruică; Fensterchen. 1812: a' Groffné oda tsináltatott edgy ajtot és arra vagatott edgy Jukat, tsak akkorát a' hol tsak az ételt beadhatták a Groffnak, és réája edgy egy Kemény Zárt [Héderfája KK; IB. Magyarai János (19) grófi kertészlegény vall.].

14. kulcs ~ a kulcslyuk; gaura/borta cheii; Schlüsselloch. A. 1710: Béli Pálné alattomban igen lassan az ajtóhoz mene, és fület a kolcs lyukához tartván, noha csak suttogva beszélnek vala odabe az urak, megérté, hogy Bánfy Dénes felől beszélnének, és a kolcs lyukán benézvén, megláta, hogy az ura előtt Teleki Mihály térd-re esett [CsH 116. — 1674-re von. feljegyzés].

B. 1614: Az Aytora menüen be nêzék az kolczy lykan tehat, egymas mellett fekwznek^a az paplan alatt [Nsz; VLT 53/5267 G. Keörtuelyesi (21) vall. — ^aBáthory Gábor és Dengheleghinél].

15. ajtó/kapusaroknak vésett üreg; gaură/locaş pentru suportul de rotire a porţii; Loch für die Tür/Torangel. 1592: az Czynterem eggik kapūyarā sarknak walo lyukat furattattunk Lakatos Balintal [Kv; Szám. 5/XIV. 28 Eppel Péter sp kezével]. 1621: Az Eleobi o sork^a kiczin es gienge leue(n), veotte(m) hozzáia Egy sing vasat p(ro) f — d 8 Brassay Mihallial az Liukat vyobba(n) es melliebbe(n) megh vessuēn, es onnal az vtha(n) be Eöttuēn [Kv; i.h. 15b/XI. 286. — ^aA Farkas utcai klastrom kapujáé]. 1834: Két Kis Lukan igazittas 25 x . . . az uttza Ajto Zarja igazittása I R [Törzs. Dési taxalisták 4].

16. kohó/örlősszerkezet (kivezető) nyílása; gura furnalului/mecanismului de măcinat; Öffnung der Hoch-ofen/Mahlvorrichtung. 1747: Sendelyes Szin alatt egy Kása külö, negyes Lyukával és Csákánjával [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. 1757: (Az aranyrögökre) vizet bocsátván a' Stomp Ládájában liszté törjük, a' mely lisztnek jobb rése a' Stomp ládján lévő lyukan, a' lyuk alá hosszan terített Czondra posztóból lévő Fotakra ki foly [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.]. 1827: Tavasz Buza lett mind őszve az első jukrol 37 véka Ennek másadgya tseléd laskának valo, és utolya kenyérnek valo 12 véka . . . az harmadik jukrol tseléd kenyérnek valo 15 véka [M.köblös SzD; BetLt 3].

Szk: két ~ra csinált vasfűjtató kemence. 1677: Vagyon az hámor ház kerítettín kívül hat fa oszlopokon deszkás héjazat alatt vas futató két lyukra csinált kő allyu kemence, melyhez vagyon két bokor fúvó alá való futató hely [CsVh 53].

17. furat; gaură; Bohrung, Bohrloch. 1621: Veöttem Egi Vassat az Malom keő Liukahoz f — d 10 [Kv; Szám. 15b/VI. 6 Nagy Bálint mb szám.]. 1798: Egy Járomnak El kopot az közepén az luka Ara csináltam egy uj marok Vasat két Tekerő pántot x 24 [Déva; Ks 72. 54 kovácsm.].

18. árnyékszék ülőke-nyílás; gaură în scindura de șezut la latrină; Öffnung des Abtrittsitzes. 1679: Árnyék széki deszka rekesze, Ülő széki haro(m) lyukan, deszka fedel nro 3 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 30].

19. rácsok közötti rés; deschizătură între gratii; Ritze/Spalte zwischen den Gittern. 1747: mások reprehendván káromkodasit, azt felelte nagj kevélyen: Mikor Dörög ne fély a' menköttől, hanem bir rosta alá, mert nem tudja a' menkö mellyik jukon üssön meg [Torda; TJkT III. 180]. 1772: Kránka Todor . . . ki dugván két karjait a' kalitzka lyukain [Koronka MT; Told. 26].

20. ruhaneműre készített/kötött (gomb)lyuk; butonieră; Knopfloch. 1597: Jlonā Zabo Peterne Zolgaloia wallia, Immar nyolcz eztendeye mialta Zabo Peterne lakom de soha megh nem latta(m) hogi az fia gatia keoteot viselt volna maga en chinalta(m) mind inget gatiat neki de megh gatia keoteonek walo liukat sem engette hogi chinalliak [Kv; TJk VI/1. 34]. 1736: Salavárit is viseltenek az ifjú legények, mind urfiak, mind nemesek; az nadrág hasítékjáig ért a salavári, ott belől, nadrágon ezüst vagy selyem sinór lévén rakva két renndel, az sinórok végiben fél ujynyi ezüst vastag tők, azokat sinóron által vonták a salavári lyukain s úgy kötötték az nadrág-

hoz. A salavárin az hol az lyukak voltak, oda szű formára csinált galanddal vagy sinórral körül megvarrott posztó volt, az ezüst tők onnan fityegtenek le [MetTr 353].

Szk: ~ kötni. 1802: 6 rud jukkötni Selyem 24 xr [Déva; Ks 120. III. 8].

21. gödörszerű seb(hely); rană în formă de gaură; grubenartige Wund(e)(stelle). A. 1585: Zeoch Georgy, Pitter Krausz, Bennek Frólich valliak, Eorizeők valank Zent Marton Nap tayban, latok hogy haiadon feowel mezt lab eg' ingbe gatiaba az ereos hidegbe füt vala Biro vramhoz Grusz Peter, Nagi liuk vala Az karia(n) [Kv; TJk IV/1. 480]. 1710 k.: gyermekségemben a balta nyele . . . a jobb tenyeremet feltöré; én azt kifakasztám, a hideg megcsipé, nosza dagadni, orbáncozni kezdé . . . seb s lyuk lön rajta [BÖn. 529]. 1754: el fordította az Cziganj és az fejének hátulso részét (!) az njak vapáján feljül nézem olj jukat léték, hogi az kis uljom belé ment volna [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/11]. 1809: Előlről Jobb felől a 4dik 5dik és 6dik oldal tsontok első részénél tsapanolag egy mély Juk [Dés; DLt].

B. 1574: Beogler peter azt valliā, hogy mykor meg hallotta volna hogi az kapa peter Maioraba egy holt Embert talaltak volna, Megien oda meg latny, felj hogat az zabrakasra es latta hogi otth fekszik volt, latta hogy az feyen egi Nagy Lyk volt [Kv; TJk III/3. 378]. 1597: Mattes Raw valliā. Lattam az húst az Mezarzekben kit az Lato mesterek Paztor Istwa(n)tol el veottek, de ne(m) embernek walo wala, seot vgia(n) megh laczot rayta hogy deogeos volt az oldalan nagy lyk volt hogy megh az zelis ki ment rayta [Kv; TJk VI/1. 6].

22. orra ~ a orrlyuk; nară; Nasenloch. XVIII. sz. eleje: Az melly lovat a folyó keh háborgat . . . kigyő fű gyükérel valo praxissal kell elejt venni, de ha a' torkan gyült egybe, ő hájat tyukmőny fejérel, eczettel, foghagymával egybe kell keverni, gyengén megh kel melegiteni kétt tyuk tojás hajba kel önteni a lovat vagy hanyotta kel döjteni, vagy fel kell kötni az orrá s belle kel az orrába tölteni, az orvosságoth mind a kett orra lyukába, egy egy tyuk tojás hajjal [JHb 17/10 ló tartási ut.].

23. vízelő ~ húgycsőnyílás; meatul urinar; Harnrohr-öffnung. 1716: az szemérem testinek fején, az vízellő jukának helye [Nagyida K; Told. 22].

24. 1638: Czillagh Georgi . . . monda . . . Nosza lekem, ha engem Szerecz Ves agiat Fekegiünk le . . . Lattam . . . Gal Istokot is es mas legentis egi mast 'Sidtak hogi lelek kurua, hogi komaddal tes (!) egi liukban furtal, Czillagtol eztis hallam, el karhoozam hogi ha kommal egi liukban furtam [Mv; MvLt 291. 143a].

Szk: egyik ~ba be, a másikkól ki. 1815: Te kedves Őcsém! . . . mint Gyilkos Haramiák . . . Dombérozol, s korhelykedel nappal; éjczaka pedig mint az egér egyik jukba bé, az másikkól ki, kaslacz, járkálsz [Kóród KK; Ks 101 gr. Kornis Gáspár lev.].

25. nyomorúságos lakás/odu; chichineafă; cocioabă; elende Wohnung/Loch. 1718: Pestis alkalmazosságával . . . Szükség praeservatoria nézve gondot viselni, az imit amót Bóltocskákban, és kunnyokban . . . Lako Emberekre, kiket is vagj tisztaságra kenszeríteni, vagj onnan ki Szállitani Szükséges, mivel experientia mutattya; hogi az afféle Szemets lyukak taploi es Fomentuma az afféle nyavalyáknak [KvLt 1/235 a gub. Kv-ról].

26. eldugott hely; ascunziș; versteckte Stelle. 1710: a várost megvévén^a, egy lábíg levágják mind a jancsárokat, mind a város népit, csak három basa rejteztvén el félen egy lyukban, azoknak adnak grátiát, s rabul Bécsben küldi az elector [Csh 212. — ^a1688-ban Belgrádot]. 1718: ugy ki hordam minden lyukból a buzát hogy edgy vékányi sem marad sohult [KJ. Rétyi Péter lev. Fog.-ból].

Szk: (ház/hely) minden szege-~a (ház/hely) zegezuga, minden szegelete. 1673: Beczületes ahoz értő embereket hivatva . . . es ő kegyelmekkel edgyütt az haznak minden szege lyukat el jarvan . . . aestimalok az meg irt hazat ad f. 300 [Kv; RDL I. 154]. 1748: Egy Kata nevű Sz. Mihályfalvi szegény Aszszony beszéllette nekem, hogy Ferencziné Aszszonyom ötet az maga háza hijára fel vitte, de annak minden szegelyuka tele van gabonával s egyébbel [Torda; Borb.]. 1836: sokat pástorkodván a' Hatodon igen jól esmerem minden szege jukát, nagyon derék hely [Százajta Hsz; HSzjP G. Bogdány (60) col. vall.].

27. titkos forrás; sursă secretă; geheime Quelle. 1705: A búza hat sustákon jár, Havasalföldéből eleget hoznak. Kire azt mondták, hogy bédugjuk azt a lyukat is nemsokára [WIN I, 460].

◇ Szk: befűtő ~ tüzelőnyílás/száj; gaură de încălzire; Heizloch. 1697: Ezen tűzhelyről az kemény fele egy meg bomladozott bé futtó lyuk [O.brettje H; Born. XXIXa. 2] * egér ~a egérlyuk; gaură de șoarece; Mäuseloch. 1710 k.: Az oroslán barlangja s az egér lyuka mindegy, lakik, nyugszik, fajzik mindenik a magáiban [BÖn. 509] * pecsenyesütő ~ gură de cuptor unde se poate face fripturi; Loch zum Braten. 1851: a' kemen-czebe egy pecsenye sütő lyuk, felette lévő pléh táblával, és sarok nélküli ajtó helyett használható fogantyús pléh dugóval [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

◇ Sz: aki nem fér ~ába, tököti kő a farkára aki nem fér a bőrébe, pórnál jár; șoarecele nu încape în gaură și mai leagă și un dovleac de coadă; wer kein Sitzfleisch hat, zieht den kürzeren. 1838: Tudjaé mit mond a' köz példa beszéd igen szentül? aki nem fér jukába tököti kőt a farkára [Torda körny.; TLt Közig. ir. 1839. évi sztlan] * ha minden ~ba benyúl, kigyót húsz aki minden lében kanál, arra rossz vég vár; dacă nu te stăpânești, o să ai neplăceri; den Einmischling erwartet ein schlechtes Ende. 1680 k./1715 k.: Ha rákászni indulsz 's minden lyukba benyulsz, Talán olly kigyót husz, hogy koporsóba husz [Rozsnyai, HorTurc. 182] * hogy a farkas element, kijő a ~ból nyúlászni vész múltán megjön a bátorsága; după război mulți viteji s-arată; nach Gefahr kommt Mut. 1614: Látván Bástá, hogy az farkas element, ő is kijőve az lyukból^a nyúlászni, és minthogy Gyalu, Almás vára, Beszterce elhajlott vala tőle, Gyalut, Almást megholdoltatá, és onnat méne Beszterce alá, melyet erősen lőte és ostromoltata, de meg nem vehete, mert igen sok nemesség szorult vala belé [BTN² 52. — ^a1602-ben Kv-ról] * még nem bűti a ~ba nem nyelte el a föld; nu l-a înghijit pământul; die Erde hat einen nicht verschlingen. 1788: látom, hogy még a jukba nem butál, mert Héderfajáról datálod Leveledet . . . Sezenből is hogy sokan kimentek igaz, el hiszem akik még ben vadnok azok is ki készülnek, a hieks veszedelmek, és félelmek, mert minden felől minden Passusoknál igen sok Pogánságot lenni mondanak [IB gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelhez Szászalmásról (NK)].

◇ Hn. A. 1578/XVII. sz. köz.: Az Zeórniú liuk előtt (k) [Kide K; BHn 86]. 1591: Cziorian lyuk alatt szanto feold [Kissolymos U]. 1616: Kouaz livkna (k) [Uzon Hsz]. 1617/1687 k.: a Ravasz lyuk alatt (sz) [Kövesd MT; MMatr. 395]. 1624: Roka liukna (sz) [Nyárádtó MT]. 1641: az Fel mezőben, Ravasz lyuk oldalaba(n) [Déva; JHb 53]. 1648: Tuczok lyukban (sz) [Hidalmás K]. 1669/1752: Asott lyuknál (sz) [Jakabfva Cs]. 1672: az Csengő Lyuk mellett (sz) [Szentkirály K; KHn 50]. 1679: A Ravasz lyukban egy nagy szél föld [Apahida K]. 1680: A Ravasz lyuk alat (sz). Ugyan azon fellyel a lyukban (sz) [Oroszfája K]. 1684: A Kakucs lyukban (sz) [M.igen AF]. 1687: a ravasz lyuk alatt (sz) [Désfva KK]. 1693: Az Bagoly lyukba(n) egy tsegely rét a' maros mellett [Ne; DobLev. I/37]. XVIII. sz. eleje: Kaptány Lyukban a borozakban (sz) [Mezőmadaras MT]. 1711: A kaptán jukb(an) (sz) [uo.]. 1720: Borozd lyuk tetein (sz) [Szentimre Cs] | az Kőjukon [M.nagyzsombor K; SLev.] | Farkas Lyuka [M.décs SzD]. 1723: Somoson innen Roka juknál (e) [Tarcsafva U]. 1732: Az Bagoly Lyukban (r) [Ne]. 1740: a Ravasz lyukon (sz) [Komjátszeg TA]. 1744: a Kapus Lyukába (sz) [Székelyszállás U]. 1745: Lyuk Arkán felyül a horgasban (sz) [Nagykend KK]. 1750: A Ravasz Juk felett (sz) [Szentlélek Hsz] | A Vargáné Lyukára jároban (sz) [Mezőbánd MT; Hr 2/4]. 1752: A Borzjukban (sz) [Marosjára MT]. 1753: A Macska lyukba (sz) [M.décs SzD]. 1758: Az Ördög juknál (sz) [Bh] | A' Borz lyuk fön (k) [M.kiskapus K]. 1758/1785: A Roka lyukoknál (sz) [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 282]. 1767: a Sági határba a Roka Lyukaknál (sz) [Csapó KK]. 1774: A szakadáson felül a' lyukakban (k) [Pókafva AF]. 1784: A' Dénes Juk felett (k) [Szásznyires SzD]. 1790: A Lyukba (k) [Szászfenes K]. 1791: a Ravasz Lyuk uttyára jövőb(en) (sz) [Uzon Hsz]. 1793: a Farkas juk felől Gypü mellett [Sárpatak MT]. 1795: A Farkas lyuknál egy darab tisztított Erdő [M.bagó AF]. 1797: A' Matska Lyukan fellyül [Ajton K; CU]. 1798: a Rákosi Jukan fellyül [Várfva TA]. 1803: Az Haras pataka jukaban (k) [Koronka MT]. 1816: A' Borz Jukban egy irotvány [Iszló MT]. 1818: Az orr juk előtt (sz) [Mezőveresegyháza SzD] | az Aranyas vize között fel fele a Hurka Juk ajaja [Mészko TA]. 1838: A Jukba (k) [Cikmántor KK]. 1864: Kurutz juk [Inaktelke K; KHn 203]. — L. még BHn 49, 51, 92, 95, 101; KHn 106, 156, 194, 255; THn 6, 7.

B. 1465/1539: montem Rawazykberce vocatum [Bh; KHn 5]. XVI. sz. v.: Az rauaz Lijk eleott [Jedd MT]. 1606: Az Rauaz liknal [Oroszhegy U]. 1622: Pap Likaban kaszalo reth [Szépenyerűsztmarton SzD]. 1695/XVIII. sz. köz.: Likba egy irotvány [Nagykend KK]. 1696: a likbe (sz) [Gógán KK]. 1699/1791: az To likon (sz) [Homoródsztmarton U]. 1701: Az Lyikban (sz). Az Likban a Patak marton (sz) [Nagykend KK]. 1713: az ravasz lik alat (sz, k) [M.sáros KK]. 1715: a Kőlyikon innen a Csere Szélben (sz) [Damos K; KHn 43]. 1723: Gyertyán lik felet (sz) [Kissolymos U]. 1728: A Ravasz liknal [Uzon Hsz] | A Likk Kuton (sz) [Szentkirály K; KHn 51]. 1729: A lik által kelőben (sz) [Hidvég Hsz]. 1731/1802: A Likban (sz) [Oroszfája K]. 1734: a Ravaszlikon (sz) [Ketesd K; KHn 61]. 1739: akó Kertre menőb(en) borozlik tetőn (sz) [Bánfva Cs]. 1740: A Lik Dombján (sz). Lik Dombja tetején (k) [Sztána K]. 1743: Gyertyán lik felet (sz) [Kissolymos U]. 1745: a likban

(sz) [Nagykend KK] | A likon (sz) [Csöb U]. 1748: Boroszlik alatt (sz) [Szentimre Cs] | A Likárkában (sz) [Nagykend KK]. 1751: A Roka liknál^a (sz) [Egerpatak Hsz. — ^aMás, későbbi kéz *lyuk-ra* javította]. 1754: A Magyaros likbann (sz) [Szentkirály K; KHn 53]. 1756: Matska Lik nevű helyben (sz) [Makfva MT]. 1757: Ravasz lik tetején (sz) [Dálya U]. 1758: A Damosi oldalban a Likaknál (sz) [Bh] | A Roka Lik alatt (sz) [Nyárszó K] | A Lik Dombjáb(an) (sz). A Lyiknál (sz) [Sztána K]. 1766: Borosz lik alat kertre menőb(en) (sz). Borosz Likon ösvény által kelőben (sz) [Szentimre Cs]. 1768: A Lik felett (sz) [Körspatak U]. 1772: Az oldalban az Roka Liknál (sz) [Szentmárton Cs]. 1791: az Orotványok végiben a borz likaknál [Jobbágyfa MT]. 1797: Bende Lika tetején (sz) [Bordos U] | Ravasz Lik teteje [Kobát-fva U] | Roka Lik felet (k) [Tarcsafva U]. 1798: Felső borz lik fejbe (sz) [Körspatak U]. 1805: Matska likb(an) (k) [Makfva MT] | A két lik ászó közé nevű helyben (sz) [Szentistván MT]. 1815/1817: Az Hogyai Határ Szélyben az Bögöz Likban (sz) [Vágás U]. 1818: A' Ravasz likban (sz) [Köpec Hsz]. 1830: a nagy lik fején [Hidvég Hsz]. 1834: Gordélikán lévő ben valo jóság [Enlaka U] | Bozlik oldalában (k) [Etéd U]. 1840: pokol Likban [A.sófa U]. 1860 k.: Orlik (sz) [M.zsákod U]. 1864: Kigyoslik (sz) [Tekerőpatak Cs] | Csöszlik [Zsobok K; KHn 324]. — L. még KHn 39, 45, 53, 67, 80, 82.

A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

lyukacska 1. gaurá micá; Löchlein. 1783: egyenesen a Papnak látogatására mentünk, akkor láttam a meg holt Papnak a fején hogy egy kis Jukacska volt, s úgy ítéltek hogy a mint a vas villáknak a Nyelin egy vas szeg szokot lenni az érte volna a fejt s a Juhasztatta volna meg [F.répa MT; KLev. Bondra Todor (34) j b vall.].

2. lejáró ~ pincelejáró nyílás; deschižatūră prin care se coborâ în pivni já; Kellerabstiegsöffn. 1727: Vendég fogado ... vagyon egy tölgy fábol rakott közönséges nagiságu jó föld, torkos Pincze melyre az Ház ereszséből le járo jukatska is vagion [Csákgigorbó SzD; JHbK XXVI. 13. 25].

lyukacsos lyukas; cu găuri; löch(e)rig, durchlöchert. 1673: négy öreg, foldozott, salétrom főző, lyukacsos üst [UF II, 537].

lyukadozik lyukasodik; lyukad; a se găuri; löch(e)rig werden. 1783: Az Udvar ház kapuja ... Tölgy fábol, jó kötésekkel; már lyukadozni kezdett Sendely fedél alatt | az Epületnek fedele Sendelj; de az régiség miatt lyukadozni s sorvadni kezdett [Mocs K; JHbK XXXI/1. 7]. 1797: a Molnárház a régiség mia imit amott kezdett lyukadozni [Nagyercse MT; Told. 36]. 1803: Régi Gyapot Gyoits, 4 singni hosszúságu, 's a két végén egy ujni Toth tsipkével ékesített Kendő mely már jukadozni kezdett [Dombó KK; Palotay 20].

lyukadozott lyukas; cu găuri, găurit; löch(e)rig, durchlöchert, mit Löchern. 1629: Egy zeold szeles lyukadozott vankos haj ér tt f. — d. 50 [Kv; RDL I. 143]. 1637/1639: 1 Rosz lyukadozott Eöreg háromlabu serpeneo f. — d. 15 [Kv; i.h. 111]. 1638: Az kapu felett vagion labokra czinalt regi filagoria (!) ... az sendelyezese regi rosz lyukadozott [A.porumbák F; UF I, 655]. 1659:

egy veres lyukadozott derekaly Cziup er f. — / 20 . fel derekal vereses Cziup szakadozott er f. — / 25 [Kv; RDL I. 143]. 1681: Labatlan lyukadozott vas serpenyő Nro 1 [Vh; VhU 215]. 1740: Két ujjabb s három lyukadozott szőnyegek [Ne; Told. 19]. 1833: egy jukadozott hajú mátrázt [Katona K; Ks 73/55].

lyukas 1. kilyukadt; găurit; löcherig geworden. 1610: Vas zezambol Jútót nekiek Egi réz mosdo medence lyukos [Kv; RDL I. 6]. 1624: Egy vy keőzep tal Egi lyukas kis tal [Kv; i.h. 123]. 1629: Egy hituan Lyukas vas fazek tt f. 1 [Kv; i.h. 132]. 1637: Mutattak az lonak az börtis az uta(n) hagi megh nyuiztak volt hagi lyukas, de en nem tudom ha Czakanial vagtake avagi nem [Mv; MvLt 291. 184b]. 1647: Egy lyukas serpenyeo [Nagyteremi KK; BK 48/18]. 1681: Fegver derek, minden készület nélkül, hatulso fele lyukas Nro 1 [Vh; VhU 554]. 1694: Also, felső Gerendai mindenik(ne)k meg bomlottak, romlottak, lyukasok [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1744: Edgy lyukas ón tálatcska [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1761: egy jukos oldalú hitván^a [Branyicska H; JHb XXXV/39. 21. — ^aHordó]. 1826: Harom jukos on tányér [Dés; DLt az 1826. évi iratok közt]. 1841: Egi négy vedres jukos függő Szapulo üst [Egeres K; Ks 89].

2. (ki)szakadt; rupt; (aus)gerissen. A. 1589: Egy visselt Lyukas krakaj Abrosz [Kv; KvLt Inv. I/2. 36]. 1615: Egi kekes rosas uiselt feőualj haj lyukas f — d. 20 [Kv; RDL I. 97 Junck András kezével]. 1656: Egy Belle nyessy sarga es veres festekw, semmire kelleő lyukas Tserge [Doboka; Mk Inv. 15]. 1658: kekes Lukas feualj Est. d. 25 [Kv; KJ]. 1670: Vagyon egy viseltes lyukas veresses abrosz [Kv; SzCLEv.]. 1710: Egy temetés felett húsz aranyat adtanak vala neki^a, beveti a zsebibe, lyukas lévén elhullogatott egynéhányat benne [CsH 191. — ^aA papnak]. 1714: Külömbfele figurakkal ékesített Török Karpitok No 7 sok helje(n) lyukas fl. Hung. 44 [AH 56]. 1724: egy szegeletes asztal, rajta viseltes lyukas szűnyőgh [Koronka MT; Told. 27]. 1787: Két rongyos jukas zsák Dr. 12 [Mv; MvLev. Csizsár György hagy. 10] | Egy hitván, és jukos Szakmán Dr. 20 [Mv; i.h. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 5].

B. 1714: Török Kelevett kék, s virágos közepevel, ovit és likas fl. Hung. 10 [AH 46].

3. lyukkal/lyukakkal ellátott, furatos; prevázut cu găuri; mit Löchern versehen, gebohrt. 1588: Egy Was Rud Lyukas [Kv; KvLt Inv. I/2. 19]. 1656: Ezen var piaczarol megien az Teömlacz Bastia mellett egi hoszu csatorna . . . meljen holmi mosleokott szoktanak az var arkara ki boczattani. Ezen csatornanak felső reszen vagion egi furatos lyukas deszka [Fog.; UF II, 141]. 1674: Az üveg csűrhez vagion üveg csinalashoz valo vas ollo nr. 7 . . . Lyukas vas cső nr. 5 [A.porumbák F; UF II, 614]. 1680: Szarataj Halas To az hegy es Porumbak felől valo oldalai nádosok az ország uttya felől valo tolteszinek viz felől valo része tölgy fa karocskára fűsz fa veszőkkel vagion fel fonva az malom felől valo Csatorna fő előtt fűresz deszkákkal lyukasokkal vagion el rekesztve Zugoja hasonlo keppen [A.porumbák F; ÁLt Inv. 37]. 1702: Vagyon egy zöld mázu kályhából kerek dedén rakatott kemenze . . . Vagyon edgy vas kemenche tartojais vas lábával edgyütt. Fennny rud rud tarto lyukas fájával nro 2 [O.bretttye H; Born. XXIX. 4]. 1797: a Gerendához Szegezett kétt jukas deszkátskába

egy fenyő rud [Körispatak U; Pf]. 1842: A' papiros malom uj kád melyis tölgyfából készült és négy vas abrantsal jól megvan kötve, ezen kádban egy pléh üst vagy kemente van, mely a' papiros anyagot melegíti a kádon keresztül nyulik egy lyukos deszka, és egy rovatos fa melyre a papiros merítő forma támasztatik, a kád szélén elől egy csatorna van mely a le csepegő vizet fel fogja [Km; KmU Lev. 2].

4. fereg-ette; mīncat de gārgārije; von Würmern gefressen. 1844: azon buza . . szemül volt s kevés lyukas volt benne [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

5. ~ szék a. járóka; cărucior pentru copii care încep să meargă; Gängelwagen. 1679: Járni tanuló gyermek (ne)k való cziklos kerekas lyukas szék nro. 1 [Udzisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 12]. — b. szobai árnyék-szék; scăunel pentru oală de noapte; Zimmerabtritt. 1789: Egy szükség tévő fenyő fa gyalog Lyukos szék Rf 1. xr 30 [Mv; ConscrAp. 17].

6. ~ . krajčáros környílásos aprópénz; creițar cu gaură la mijloc; Kleingeld/münze mit Loch in der Mitte. 1824: 49 xr. jukas 7 xrosban 1 R for. 6 xr. jukas 3 xrosban [Dés; Újf. Újfalvi Samu hagy. 1].

7. ~ kő tűzhányó; vulcan; Vulkan. 1653: Ha kérded itéletemet rolla, én arra azt mondom: hogy salétromot teremtet volt abba Isten a lyukas kőbe, és a gyúlt meg abban az időben, és a hánya szélyel azt a kőhegyet, semmi nem egyéb annál [ETA I, 154 NSz].

8. lyukacsos; spongios, poros; löch(er)ig, gelöchert. 1653: (Volt) A tengerben egy nagy kőhegy — olyan tajtékkőből állott az a hegy — a tajtékkő pedig lyukas mint a kenyér, és az oly könnyű kő, hogy a vízbe nem menyen alá a lyukas volta miá: és ez a kő nagy hegy egykor meggyúlt . . s kissebb-nagyobb darabokban a tengerből kivetődött [ETA I, 153–4 NSz].

9. kifűrt/lyukasztott; gāurit; gebohrt. 1811: Jano Josi Uj paraszt . . a' jobb üle jukas Csertsejét szokott benne hordozni [DLt 810 nyomt. kl].

10. beesett/horpadt; scofilicit, slăbit; eingefallen, verbeult. 1665: az mi ajándékban való lovaink igen seletek, az itt való ayert nehezen állhatják, csaponnak igen . . kinek az pofája lyukas, ki ugyan beteg [TML III, 494 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz Drinápolyból].

11. szitk. 1806: ezért vagyon miért B. Henternének és más olyan bűdös valagu jukas Profétáknak ellenem motskolodni . . és vagyon miért Simon Eleknek hekegni és . . hamis tanácsot adni [Mv; Ks 101 Thuroczy Károly lev.].

◇ Hn. A. 1608: Liwkasko mezeoben Zentgeorgj vt menteben (sz) [Uzon Hsz]. 1625: Az Liukas kő mezeoben (sz) [uo.]. XVII. sz. köz.: lyukas kő vapaiban (sz) [uo.]. 1657: Az liukos Dombnál (sz) [Fejérd K]. 1673: az lyukas Csaklyan alatt (sz) [Szabéd MT]. 1681: Also Buza határbán az Liukas keo tajat (sz) [Kilyén Hsz]. 1685: a jukos halom [Szentmiklós K]. 1695: Lyukas kőnél (sz) [Szotyor Hsz]. 1703: Az Lyukas kő határban (an) az Kereszt utnál (sz) [Illyefva Hsz]. 1715: A Jukasban (sz) [Nagyercse MT]. 1747: Az jukas kőnél (sz) [Kilyén Hsz]. 1754: a Jukas hegy [Kérő SzD]. 1765: Lyukas Kő bércei nevezetű helyben (k) [Pálfa U]. 1786: Jukasban (sz) [Szentmárton Cs]. 1798: Lyukas csup [Méra K. — ^aUo. Lukas alakban is] a Jukas határba (sz) [M.sáros KK].

1817: A' Lyukas Csáklyánban (sz) [Szabéd MT]. 1851: A' Jukas hegyénél (k) [Kérő SzD].

B. 1571/1754: Szent helje inde in Homorod fő . . . venit in Likaskő [Ompolyica AF]. 1576: fossatum likashatar dictum [Középlak K; KHn 294]. 1602: Likas Patakbelj feöld [A.sófva U]. 1623: az Likas keo mezeoben [Uzon Hsz]. 1632: Likas keo mezeobeli feöld [Sszgy; BLt]. 1658: a likas keő tajat (sz) [Uzon Hsz]. 1767: A Likas kőn kívül (sz) [Kilyén Hsz]. 1775: Korond felé forduló határbán Likas kő Bertzi nevezetű helyben (k) [Pálfa U]. 1791/1796 k.: A likas kőnél (sz). A likas kőn kívül (sz). A Völgybe a likas kőön belől (sz) [Szotyor Hsz]. XVIII. sz. v.: Likas kőnél (k) [M.hermány U]. XIX. sz. eleje: Likas kuttyánál (k) [Korond U]. 1858: likás kőnyél [Vargyas U]. 1864: Likas . . . legmagosabb Csucsán egy meg mérhetetlen üreg találtató (!) melyből minden idő közt ki nem alható hideg szél érezhetőleg fúj [Gyszm].

A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

lyukasan lyuggatottan; (prevázut) cu mai multe găurele, ajurat; gelöchert. 1828: fizettem 3 Keszkenyőnek jukasan szegésért 34 Garast [BetLt 3].

lyukásás sápatul gropilor; Lochgraben. 1819: Tsináltattam a Nemes Város Tsordai számára egy oklot mely áll 88, Táblából ennek Táblájáért a juk ásással edgyütt fizetett a Cassa 40 xrt tészen 58 Rf 40 xr [TVLt Birósági ir.szltan].

lyukas-ir gyógyhatású gyomnövény; buruiană cu efect leucitor; Heilkraut. 1672: Likas ir. Lyukas ir: Fumaria bubosa radice cava [PPGI].

lyukas-kalán szűrőkanál; polonic prevázut cu mai multe găuri; Filterlöffel. 1848: Két Táló és egy jukas kalány 3 rft [Szentimre MT; Born. G. XXIVd].

lyukasvas 1. vascő; țeavă de fier; Eisenrohr. 1679: Kovacs fuvoja tengelyestől nro 1 Két kéz verője nro 1 Fel kez verő nro 1 . . . Fuvo végéb(en) valo lyukas vas nro 1 [Udzisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 44].

2. (furatos) vas kerékagy; butucul roții; eiserne Radnabe. A. 1810: Kotsihoz való jukas vas [Jedd MT; LLt].

B. 1591: Hidkapwra walo Keolchyegh . . Ezen Torozkay Vasbol, es Aczelbol peter Kowach chynalt Elseoben Nyolch Eoregh Chyapott Az keet Chiganak keet Tengelt, Az Chiga melle Negy plehett, oztan az kybe az Tengely forogh Negy Eoregh Lykas wassatt [Kv; Szám. 5/X. 82].

3. ezüstdrót készítéséhez használt ötvös-műszer; filieră de trefilare; Zieheisen Goldschmiedwerkzeug gebraucht zur Verfertigung von silbernem Draht. 1622: Egi eoregh homarito es Negj apro homorito f. 1 . . . Hét liukas uassok együt f. 2 [Kv; RDL I. 119 néhai Tótházi Eötes Mihály ötvösműszereinek lelt.]. — L. Frecskay 317.

lyukaszt 1. tör, ront; a distruge; brechen, beschädigen. 1662: Azmelly két bástyákat derekasan rontanak, lőnek vala, és már az víz elvétele után cuniculusokat, pornak való lyukakat is alájak ásni kezdettek vala,

mellyet a benn valók mindjárt eszkebe vévén, onnét-belől is mind két bástyán a bástyák töltésit a lyukasztás irányában rájok ásatni és lyukasztani kezdték vala [SKr 604].

2. fúrat; a perfora; bohren lassen. 1662: a várnak^a közé felmenő kerítése tájatt, által a kősziklán eleven kutat is vágatni és lyukasztani akarván majd huszonöt öllőrelátogatva vala, de ezt félbehagyatta vala [SKr 295. — ^aDéva várának].

Szk: *kő ~ ani*. 1764: Tsinaltattam Malom számara kő lyukasztani és farogni egy Tsakanyt [Eszmény SzD; Told. 29].

3. lyuggat, lyukasztással mintáz; a decora prin perforare; durch Lochung (be)mustern. 1670: Vagyon egy virágoson lyukasztásos eiteles kanna, páva és hattyu is lévén réa lyukasztva, mellyet Iffiu Bácsi Gyeörgy az Tofalvi István Ura(m) Inassa adott volt ajándékban az B: Czéhnek Inasi esztendejébeol valo fel szabadulásakor [Kv; SzClev.].

lyukasztás 1. kilyukasztás/fúrás; gäurire, perforare; Lochung, Bohrung. 1582: Eot keozep wasat hozattam feyer Tamastol attam erette d 60. az wasaknak lyukasztatol es igazitasatol d. 10 [Kv; Szám. 3/V. 9 Lederer Mihály sp kezével]. 1625: Egy Bokor malom követ mégh fel nem vonathatta(m), mert mégh az edgyiknek az lyukasztása heya vagyon [Kv; i.h. 16/XXXIII. 10].

2. ásás; sápare; Graben. 1662: a benn valók ... mind a két bástyán a bástyák töltésit a lyukasztás irányában rájok ásatni és lyukasztani kezdték vala [SKr 604. — A teljesebb szöveg *lyukaszt 1. al.*].

lyukasztásos lyukasztással mintázott; decorat cu găurele; durch Lochung (be)gemustert. 1637/1639: Egy karcsú Ezüst kanna, az allya spiczre lyukasztasos m. 2 p. 36 [Kv; RDL I. 111]. 1670: Vagyon egy virágoson lyukasztásos eiteles kanna, páva és hattyu is lévén réa lyukasztva [Kv; SzClev.].

lyukasztathatik áttörethetik/fúrathatik; a putea fi perforat; durchgebrochen/gebohrt werden können. 1662: mind a két bástyák alatt való lyukakra az bástyák töltési váltig ásatnának, de hogy a föld televény volna, újobban-újobban beszakadozván, nagy sok munkát ad vala, azonban a köfalak a kívül vájott lyukakra rájok nem lyukasztathattak vala [SKr 606].

lyukasztó 1. *mn* 1. lyukasztáshoz való; de perforat/gäurit; zur Lochung gebraucht, Loch-. Szk: ~ *csákány*. 1674: egy malom ... Ennek minden eszközei jók ... két kő vago és egy lyukasztó csákány [A.porumbák F; UF II. 614]. 1824: Egy hegyes jukasztó Csákány atzél vas 4 font per 15 xr [Dés; DLT 424]. 1842: Tartozik ezen malomhoz egy vago és jukasztó csákány [F.árpás F; TSb 51] * ~ *kalapács*. 1756: A Kováts Méhelyben ... Lyukasztó, és szélesítő, ugj vago kalapácsok [Nagyrapólt H; JHb XXXV/35. 14] * ~ *karikavas*. 1812: Egy jukasztó karika vas xr 6 [Mv; MvLev. Szabadi József kovács hagy. 11] * ~ *szék*. 1810: Két lábós jukasztó Szék [Mv; MvLev. Trincseni Mihály szíjgyártó hagy. 18] * ~ *tőke*. 1810: Egy lábótlon jukasztó tőke [Mv; MvLev. Trincseni Mihály szíjgyártó hagy. 18]. 1812: Egy ülő Tőke Rf 1 Egy jukasztó Tőke xr 30 [Mv; MvLev. Szabadi József kovács hagy. 10] * ~ *vas*. 1667: Lyukasztó vasak

nyelestől nro 6 | Két horgas lyukasztó vas nyelnélkül nro. 2 [UF II. 339]. 1679: vago vas nro 1. Lyukasztó vas nro 1. ehez valo karika 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 78]. 1756: Az Kováts Méhelyben ... Lyukasztó Vas 1 [Nagyrapólt H; JHb XXXV/35. 14–5].

2. ? Sz. 1513: Mathews Lykaztho ... jurati cives [Dés; DLT 93]. 1590: Lukazto Mate [Kv; Szám. 4/XXI. 84 Kis István sp kezével].

II. *fn* lyuggató(vas); dorn de perforat, priboi; Locher, Lochseisen. A. 1635: adtam mw szert nekj ... egy wllött, Egy Eoregh pörölt ... egy Ljukasztott, kétt szegh fejezött [Uzon Hsz; BLt]. 1665: Kovacznak valo miszert ... lyukasztot ... es egy vagot [HSzj fogó al.]. 1685 e.: Öreg furu Nro 2. Pöröly Nro. 1 Lyukasztó Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev.Urb. 4–5]. 1691: egy küs fa ház, mellyben szokták nyárban tartani az uas eszkeözökeöt az kouácok, úgy mint ... egy nagy uas uágó ... egy küs lyukasztó [CsVh 114]. 1694: Az Kovacs mihelyben

Pörölyis egy ... Sing szegfejező, egy, Lyukasztó három ... Verő egy, Furu három [Kóvár Szt; JHb Inv.]. 1703: kovácsok vagy vas veretők eszközei ... nagy fogó numero 2 ... lyukasztó nro 1 [CsVh 118]. 1810: Háram boglározo, egy jukasztó xr 4 | Egy jukasztó és retze vago ... xr 2 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály szíjgyártó hagy. 17, 23]. 1829: pléhes Mesterséghez tartazo Mivszereket ... conscribaltuk ... Egy pléh hajto szegeletes fa 2 xr ... Egy Holher véső 1 xr ... Egy jukasztó 10 xr [Torda; TVLt 378].

B. 1528: ferrea instrumenta ad facienda foramina ulgo likastho [Vh; MNy XXXI. 195]. 1668: Kovachnak valo miszert, egy uleot, Fogot, likasztot [HSzj fúvó al.].

Szk: *gömbölyeg* ~. 1812: Egy gombéjég rozsz jukasztó xr 3 [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 11 kov. műszerek közt] * *mutter* ~. 1812: Egy el törött mutter jukasztó [Mv; i.h. ua.] * *négyszögű* ~. 1840: Két nagy négyszögű lyukasztó 40 xr [HSzj kovácsműszer al.] * *nyeles* ~. 1741: Egy Nyeles Lyukasztó [Kv; TL 90 lak.műszerek közt] * *rajta* ~. 1741: Egy öreg rajta lyukasztó 1 ... Két rajta lyukasztó kisebb [Kv; i.h. ua.] * *tengelyvégszeg* ~. 1812: Egy rozsz Tegelly (!) vég szeg jukasztó [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 12 kov.műszerek közt].

lyukat ' ' Hn. A. 1731: Köves Lyukaton (sz) [Kászonújfalu].

B. 1638: falka likat alat (sz) [Muzsna U]. 1660: Likadon is Vagion egy nagy Tanorok kertem [Kászonimpérfa]. XVIII. sz. *eleje*: Az erdőben Lyikaton (sz) [uo.]. 1713: Köves likaton (sz) [Kászonújfalu]. 1772: Az Köves Likot között (sz) [uo.]. 1775: Az Fajka Likát előtt (sz). a' Fajka Likot also végib(en) (sz) [Muzsna U]. 1781: A fel osztando Erdők ezek: ... Gyer likat Cseréje, és Bükje [Mogyorós MT]. 1782: A Likat alatt lévő Bokros helynek kisdud kaszáloja [Selye MT]. XIX. sz. *eleje*: Kis Likat (e) [Sóvárad MT]. 1808: a Gyer Likat Cserejeben (a) [Mogyorós MT]. 1815/1817: A Szénlikat ajja nevezetű Hellyen (e) [Doba U] | A Likat alatt (sz) [Márféva U] | Szántó Föld ... A Likat tetején [uo.; TSb 47]. 1837: Kőkényes, Kibédi Likat nevű helyeken [Magyaros U]. 1841: Lapos Likaton (k) [Korond U]. 1857 k.: Likat (d) [Márféva U]. 1858: Lukáts likattya [Vargyas U]. 1863: A Likat alatt (sz) [Nagysolymos U].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

lyukatos 1. kilyukadozott; gáurit, plin de găuri; löcherig geworden. 1667: Vayon 3 eörehg foldozott saletrom főző lyukatos üst [UF II, 337]. 1692: ezen haznak oldalai igen rosztapaszos lyukatos [Szentimre MT; JHb Inv.]. 1738: Az Hazok fedele avatag és lyukatos Sedely (!) fedél [Szászvevsszód NK; Born. XX. 12]. 1766: A' Sendellyezése már romladozni kezdet igen jukatos [Hosszútelke AF; Kath.]. 1785: Egy Csűr, melynek Székely modra két felől két Istállója, és azok felett, két gabona tarto Odra vagyon, Szalma Sub fedele, nehöl jukatos [Szu; Ks 73/55]. 1788: Öntetlen nagy Réz gyertya tarto négy roszszak jukatosok [Mv; TSb 47]. 1824: az Istáló oldala jukatas [Kv; BetLt 2]. 1825: egy Kortsomának applicált épület ... padimentuma jukatos [Dés; DLt 595]. 1827: mind két Ablakok ... a' régiség miatt rongyosok, és jukatosok [Koronka MT; Told. 34].

2. szakadozott; ruft; gerissen. 1735: Egi hitvány Kilim, rosz lyukatos nro 1 [Mezőstjakkab TA; JHb XI/9. 5]. 1740: Egy lyukatos Derekej haj [M.hermány U; ApLt 5 Apor Péterné inv. 5]. 1744: Tarka dufla szőnyeg régi lyukatos 1 [Branyicska H; JHb 113/151]. 1780: 1 Jukatos kopott Sebessi Pokrotz [Kv; Pk 4]. 1807: Egy Barát Szin hoszszu kaput már igen viseltes lyukatos petsétes [Körtvélyfája MT; LLt]. 1840: egy nagy tarka rojtos keszkenő — helylen helylen jukatas [Dés; DLt 1590].

3. lyuk hátán lyuk; plin de găuri; mottenzufressen. 1788: Egy moj ette jukatos Seprő szin mente [Mv; TSb 47].

4. lyukacsosan/lyukakkal készített; prevázut cu mai multe găuri; mit Löchern verfertigt, löcherig. Szk: ~ *abárló*. 1714: Latzinak attunk egy lyukatos abállot [Kv; Pk 6] * ~ *fa*. 1756: Bőr törő szjartónak való lyukatos fa 2 [Nagyrápolyt H; Ks 19] * ~ *porcelántál*. 1817: Egy jukatos gyümölsős porzellán-tál [Mv; DLev. 3. XXVIIIa] * ~ *olaszfal*. 1754: Egy Aranyos Virágu jukattos Olasz fal [Nsz; Told. 19] * ~ *parizol*. 1810: Egy jukatos parizol ... Rf 1 x 15 ... Öt modi egyes szék viseltes Rf 6 x 21 [Mv; MvLev Trincseni Mihály hagy. 8] * ~ *plétkalán* szűrőkanál. 1788: Jukatos Nagy pléh kalán, és más juk nélkül való kalány [Mv; TSb 47] * ~ *pléhszűrő* 'ua' 1788: Egy jukatos pléh szűrő [Mv; i.h.] * ~ *vaslándsza*. 1823: egy jukatos vas lántsa ... egy más rojtos Lántsa [BK Inv.] * *kávészűrő* ~ *pléh*. 1788: Kávészűrő zatsko forma jukatos pléh kettő [Mv; TSb 47] * *nádméz porozó* ~ *ezüstkalán* cukorhintő ezüstkanál. 1804: egy nádméz porozo horgos jukatos ezüst kalán [Koronka MT; Told. 19].

5. lyukacsos/vagdálósos hímzéssel készített; prevázut cu mai multe găurele la brodat; mit durchbrochener. Stickerei verfertigt | lyukacsosan szőtt/varrott; prevázut cu mai multe găuri la jesut/cusut; durchbrochen gewoben/gestickt. A. 1713: Egy Mentére való aran fonalbol szőtt jukatos Csipkés paszomány gomb Szár [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.]. 1780: 1 viseltes Lyukatos retzés elő ruha [Kv; Pk 4]. 1794: Néhai idősb Máthé Isákné Asszony Istenes Indulattýából ajándékozott a H. Bodoni Ref. Nemes Ecclának ... egy Négy szélyből öszve varrott fejár jukatos abroszt [HbEk Cons. hat.]. 1797: Két jukatos Asztal Keszkenő [Náznánfa MT; Berz. 4. 22. N. 2]. 1804: Fejár Zseb béli keszkenő kettő lyukatos [Borosbenedek AF; SLev.]. 1811: Egy jukatos abrosz [Mv; LLt]. 1813: (A) keszkenő négy szegetin négy jukatos nagyotska virágok [Asszonynépe AF; UnVJk].

B. 1728: Abrosz három, edgyik gjapot gjólts a ket vége likatos [Illyefva Hsz; SVJk]. 1746: Egy fekete selymes reczés likatos szép gjólts (!) kendő N(e)rmzetes Tsiszér Jánosné Batsó Mária Asszony collatuma [Eresztevény Hsz; i.h.].

Szk: ~ *formájú*. 1803: Vayon Két szélyből jukatos formájú tödzeléssel (!) égybe(n) állitatott ... Lengyolts Abrosz [Kissáros KK; UnVJk] * ~ *varrás*. 1803: két szélyből öszve varrással égyb(en) foglalt Len gyolts Abrosz szélin körül két ujni Tot Tsipkével ékesítve melyen égy formájú jukatos varrással 's fejár jukatozással ötven öt virágok vagy(na)k [Ádamos KK; Palotay, 20] * ~ *varrású*. 1744: Lukatos Szjeljes varrásu tötött Gyolts abrosz viseltes gjenge vékony [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] * ~ *virágú*. 1847: Az eklézsia ingó, javai szaporodtak ... egy tót fejár varrott és lyukatos virágú keszkenővel [Iszló MT; Palotay 22].

6. ~ *selyemstrimpfli* csipkés/lyukacsos selyemharisnya; ciorapi de dantelă; Seidenstrumpf mit Spitzen/Lochmustern. 1808: 7 Pár selyem Jukatos Srinfli [Mv; Told. 22]. [1833: 1 paar Exf(ein) Jukatos selyem strimpfli 12 Rf 30 xr [Kv; Born. O. Ia].

7. kb. lyukakkal/nyílásokkal rakott/épített; fäcut/construit cu creneluri; mit Löchern/Spalten/Öffnungen gebaut. 1784: A' ... Curianak Kapuja ... felett vagyon csinas jukatos kötés [Udvarfva MT; Told. 42]. 1823–1830: a nagy köhídnak az Albis vízen, mely Ó- és Új-drezdát öszfoglalja, eredete bizonytalan ... A gyalogösvények mellett vagynak a híd szélein alol lyukatos faragott kööldalok, azokon felül vasrostélyok [FogE 186].

8. gödrös; plin de gropi; voller Gruben. 1805: Havad száda északb(an) likatos bokros zab föld [Makfva MT; DLev. 1. VIIIA. 29].

Ha. 1788: jukatasok [Kutyfva AF; MúzRadák].

lyukatosan 1. lyukacsosan (szőtt/varrott); prevázut cu mai multe găurele (la jesut/cusut); durchbrochen (gewoben/gestickt). 1742: Egi rakolya, a közepin lyukatosan varrot [Kisborsó SzD; TL Kífor familia lelt. 42]. 1770: Jukatoson szőt gyapotos vászon kendő [Andrásfva U/ Pf].

2. lyukmintásan (kivágott/fűrészelt); cu tăieturi; mit Lochmustern (ausgeschnitten/gesägt). 1766: Egy Filegoria ... fel járó Tornátza ... oldala ... jukatoson vagyon ki vágva [Hosszútelke AF; Kath.].

lyukatlan lyuk nélküli; negáurit; ohne Loch. 1674: üvegh csinalashoz való vas ollo nr. 7 ... Lyukas vas cső nr. 5. Lyukatlan nr. 8 [A.porumbák F; UF II, 614].

lyukatoz lyuggat, lyukhímzéssel/vagdálással kivarr; a broda cu găurele; durchbrochen sticken. 1803: Lenge-tég égy szélyből való széljes gyolts Kendő, mely(ne)k két végin két ujni Toth tsipkével, és végei öt öt kötessel jukatozva formált virágózással ékesítettet [Ádamos KK; Palotay 20].

lyukatozás lyuggatás, lyukhímzés, vagdalás; ajur; Durchbrechung (Stickerei). 1803: két szélyből öszve varrással égyb(en) foglalt Len gyolts Abrosz szélin körül két ujni Tot Tsipkével ékesítve melyen égy formájú jukatos varrással 's fejár jukatozással ötven öt virágok vagy(na)k [Ádamos KK; Palotay 20].

lyukbavetősdi gombozás, pitykézés; jocul cu nasturi; Spiel mit Knöpfen. 1870 k./1914: Gombozás: a tavasz első szabadban üzött játéka. Mihelyt a falak mentén a sár annyira szikkadt sorjába fúrattak a tenyérnyi lyukak s folyt a lyukbavetősdi. E célra előkerültek a lapos csont . . s . . rézgombok s régi, lejárt sustákok, mint jó vetők; a nyeremény volt a felfűzhető könnyebb csontgomb és „spencel” pityke. Innen e játék neve sok helyen pitykézés volt [MvÉrt. 14].

lyukkötő I. mn (gomb)lyukvarró; folosit la întărireă butonierei; zum (Knopf)Lochsticken gebraucht. **Szk:** ~ teveször. 1833: 55 mat(ring) jukkötő Teveször 5 Rf 30 xr [Kv; Born. O. Ia].

II. fn (gomb)lyukvarró pamut; bumbac folosit la întărireă butonierei; Baumwollgarn gebraucht zum (Knopf)Lochsticken. 1813 k.: A' Kotsinak egy Jánkellit sejjemmel juk kötovel együt 2 Rf [Kv; Pk 6]. 1825: 6 ostor ves teveször juk kötő [Dés; DLt 322].

lyukú I. vhány lyukkal ellátott; prevázut cu un anumit număr de găuri; mit einigen Löchern versehen. 1600: Az kisebbik szekérnek czinaltatta(m) egy vy Tengelt . . d 20 Veótttem hozza előtt Marok vasat kettej előtt liuku, háma 4 liuku d 27 [Kv; Szám. 9/XII. 69 Ígyártó Simon sp kezével]. 1652: Egy vas lyukasztó. Egy három lyuku szeg' fejező [Görgény MT; Törzs]. 1699: edgj 9 lyuko kalodais vagjon ezen kapu között [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László lelt.].

2. vmilyen csövű (lőfegyver); (armă de foc) cu o anumită țeavă; (Schußwaffe) mit irgendeinem Rohr/Lauf. 1714: Gyermek(ne)k valo Agjutska fa agj nélkül valo és szoros lyukü (!) fi Hung 10 [AH 26].

Szk: vont ~. 1793: Fegyverek 1. egy vont lyuku s tsontos agyu Stutz 2. egy mas vont lyuku, ágya végig tsontal viragoson ki rakva regi modi szerszammal [CU]. 1805: Pistolyok Egy pár rezes kerek kápájú és Szerzamu Frantzia vont juku pistoly Guiot csinálta [Mv; TGsz 52].

3. vhány ki/lefolyójú; cu un anumit număr de orificii; mit einigen Abflußöffnungen. 1781: Bor és Olaj üttető Sajto négy Lyuku len mag törő külűvel [Mocs K; CU].

Szk: két ~ vasfűjtató kemence. 1677: vagynak deszka héjazat alatt köből fel rakva két lyuku vas futató kemen-czék no. 2 [CsVh 51].

4. vhány ülökés (árnyékszék); (latrină) cu un anumit număr de locuri de șezut; (Abtritt) mit einigen Sitzen/Brillen. 1842: égy két juku vagy ülesű árnyék szék [O.kercisóra F; TSb 51].

lyukvarró I. mn (gomb)lyukkötő; folosit la întărireă butonierei; (Knopf)lochstick-. **Szk:** ~ selyem. 1803: 6 Csamó juk varó sellyem [Mv; DE 3] * ~ teveször. 1813: 4 juk varo teveször [Told. 74].

II. fn (gomb)lyukkötő pamut; bumbac folosit la întărireă butonierei; Baumwolle zum (Knopf)Lochsticken. 1817: (Vettem) 2 juk varot [Mv; DE 3]. 1823: Lajos Urfinak egy szederjes spentzel varni valo Sejjemél jukvarroval együtt 1 Rf [Kv; Pk 6].